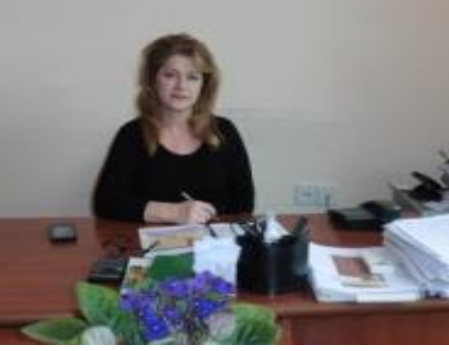

XƏSTƏLİK VƏ ZƏRƏRVERİCİLƏRƏ NƏZARƏT LABORATORİYASI

Laboratoriya müdiri:

b.e.ü.f.d. Əzizova Namilə Hacı qızı

Mobil: (+994 50) 5347134

E-mail: namella@rambler.ru

“Xəstəlik və zərərvericilərə nəzarət” laboratoriyası 1950-ci ildə yaradılmış “Bitki mühafizəsi” şöbəsi əsasında fəaliyyət göstərir. Hazırda laboratoriyada 10 nəfər çalışır ki, onlardan 7 nəfər elmi işçi, o cümlədən 2-i fəlsəfə doktorudur.

Laboratoriyada uzun müddət aparıcı alimlər X.A.İsmayılov, H.R.İbrahimov, Ə.A.Hidayətov, M.H.Seyidov, N.H.Əzizova, T.A.Hüseynova, E.N.Qrişina, K.B.Rəhimov, S.M.Qaradagi, S.A.Əhmədov, A.D.Hüseynov, P.S.Qarayev, V.V.Belousova, İ.B.Zeynalov, X.Ç.Təmrazov, F.X.Quliyev, E.R.İbrahimov və K.K.Aslanova və başqaları çalışmış, elmi nailiyyətlərin əldə edilməsində böyük xidmətləri olmuşdur.

Laboratoriyada respublikanın müxtəlif bölgələrində buğda, arpa, qarğıdalı, ərzaq paxlalıları əkinlərində yayılmış zərərli orqanizmlər - xəstəlik (sarı və qonur pas, toz və bərk sürmə, unlu şəh, helmintosporioz, septorioz, fuzarioz və s.) və zərərvericilərin (ziyankar bağacıq, zəlicə böcəyi, taxıl mənənələri, taxıl milçəkləri, taxıl mişarçısı) növ tərkibi, yayılma arealı, bioekoloji xüsusiyyətləri, vurduğu ziyan və s. müəyyən edilərək, zədələnmənin məhsuldarlığa və dən keyfiyyətinə təsiri öyrənilib, onlara qarşı lazımı mübarizə tədbirlərinin tətbiq olunmasına dair tədqiqatlar aparılır. Laboratoriyada 10 ildən artıqdır ki, Beynəlxalq mərkəzlərlə (ICARDA, CIMMYT) müştərək tədqiqatlar aparılır.

Fəaliyyət istiqamətləri:

- İnstitutun mandatına daxil olan yerli, CIMMYT və ICARDA-dan introduksiya olunmuş bitki rüşeym plazmalarının kompleks xəstəlik və zərərvericilərə davamlılıqlarının müəyyən edilməsi;
- Respublikanın suvarma və dəmyə şəraitlərində taxılçılıq və fermer təsərrüfatlarında fitosanitar vəziyyətin qiymətləndirilməsi, müşahidə edilən göbələk xəstəlikləri törədiciləri və zərərvericilərin növ tərkibinin müəyyən edilməsi, onların bioekoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, əsas xəstəlik və zərərvericilərin

diaqnostikası üzrə effektiv metodların seçilməsi, immunoloji, aqrotexniki, kimyəvi və digər mübarizə tədbirləri sisteminin işlənilib hazırlanması;

- Taxıl bitkilərinin əsas xəstəlik törədicilərinin müxtəlif populyasiyalarının növdaxili ras tərkibinin müəyyən edilməsi əsasında davamlı sortların yaradılması prosesində istifadə məqsədi ilə sahib bitki və patogen qarşılıqlı təsirinə əsaslanan fitopatoloji və genetik parametrlərin müəyyənləşdirilməsi;
- Xəstəliklərə qarşı davamlı donorların müəyyən edilməsi, buğdanın sarı pas və bərk sürmə xəstəliklərinə qarşı genetik davamlılıq bankının yaradılması;
- Respublikanın müxtəlif zonalarında becərilən dənli-taxıl və paxlalı bitkilərin xəstəlik və zərərvericilərinin etiologiyası, yayılması və inkişaf dinamikası qanunauyğunluqlarının öyrənilməsi;
- Xəstəlik, zərərverici və əlaq otlarının yayılması, onların zərərurma həddlərinin müəyyən edilməsi və əsas zərərli növlərin diaqnostikası üzrə effektiv metodların seçilməsi, immunoloji, aqrotexniki, kimyəvi və digər mübarizə tədbirlərinin tətbiqi;
- Yeni kimyəvi bitki mühafizə preparatlarının sınağı, onların ekoloji təhlükəsiz və rəasional qaydada tətbiqinin müəyyən edilməsi, inteqrir mübarizə tədbirlərinin işlənilib hazırlanması;
- Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı səmərəli mübarizə tədbirlərinin aparılması üçün elmi müəssisələr, regional və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi;
- Fiziki və hüquqi şəxslərin taxıl və digər kənd təsərrüfatı bitkiləri əkinlərində rast gəlinən xəstəlik və zərərvericilərin növ tərkibinin müəyyən edilməsi, eləcə də onlara qarşı mübarizə tədbirlərinin seçilməsi, kimyəvi və bioloji preparatların normalarının dəqiqləşdirilməsi və tətbiqi üzrə xidmətlərin göstərilməsi.

Əsas nailiyyətləri:

- İlk dəfə olaraq dənli və tütün bitkilərin əsas xəstəlik və zərərvericilərin növ tərkibi, bioloji xüsusiyyətləri, inkişaf dövrü, zərərvericiliyi, yayılma arealı, həmçinin yeni perspektiv sort və hibridlərin pas və sürmə xəstəliklərinə davamlılığı öyrənilmişdir;
- Tərkibində mikroelementlər (B, Mn, Cu, Zn) olan kökdənkənar yemləmənin bitkilərdə xəstəlik və zərərvericilərin inkişafının zəifləməsinə müsbət təsir etdiyi müəyyənləşdirilmişdir;
- Laboratoriyada beynəlxalq klassifikatorlardan istifadə etməklə buğdanın əsas xəstəliklərinə qarşı effektiv genlər və donorlar müəyyənləşdirilmiş,seleksiyaya cəlb edilən buğda sortlarının ən müxtəlif keyfiyyət və kəmiyyət əlamətlərinə və əsas morfoloji xüsusiyyətlərinə görə genetik pasportlaşdırılması həyata keçirilmişdir;

- İlk dəfə olaraq Azərbaycanda bölgələr üzrə yayılmış pas patogenin populyasiya tərkibi tədqiq edilərək, 70E6A+, 6E6,22E6, 134E134, 134E150,14E142, 2E0, 6E2 rasları identifikasiya edilmiş, 14E142, 14E150, 134E150 raslarının digərlərinə nisbətən daha çox virulentliyə malik olması aşkar edilmişdir;
- Buğda üzrə tədqiqatlarda Beynəlxalq klassifikatorlardan (Dünya, Avropa) istifadə edərək sarı pas xəstəliyinin Azərbaycanda yayılmış virulent raslarına qarşı Yr3v, SD, Yr4+, 3N,CV,SP, Yr1, Yr5, Yr10, Yr15, DW effektiv davamlılıq genləri müəyyən edilmiş və hazırda Azərbaycanın bütün regionlarında Yr5/6* Avocet S, Triticum spelta (Inter, Yr5), Yr15/6* Avocet S, Strubes Dickopf (W; 2-more), Chinese 166 (W; Yr1), Hybrid 46 (W; Yr4) genini daşıyan genotiplərin sarı pas xəstəliyinə davamlılıq göstərməsi aydınlaşdırılmışdır;
- Bütün regionlar üzrə GPS göstəriciləri qeydə alınmış və tutucu pitomnikdə yüksək infeksiya fonunda öyrənilən Yr2, Yr6, Yr7, Yr9, Yr18, Yr25 , Yr31 və s. genləri, xüsusilə 2009-2010-cu ildə dünyanın bir çox ölkələri - Həbəşistan, İran, Keniya, Mərakeş, Suriya, Türkiyə, Özbəkistan və Azərbaycanda bütün raslara yüksək həssaslıq ilə səciyyələnmiş Yr27 genini daşıyan bir çox genotiplərin sarı pas xəstəliyinə yüksək həssaslıq göstərməsi müəyyən edilmişdir.